

Με την έκδοση στα ελληνικά του τρίτου τόμου της «**Ελληνικής ιδιαιτερότητας**» του **Κορνήλιου Καστοριάδη** έχουμε ολοκληρωμένο το πεδίο έρευνας του μεγάλου έλληνα φιλοσόφου για την αρχαία ελληνική σκέψη. Η Ζωή Καστοριάδη, σύντροφος και μεταφράστριά του, μιλάει για τη σημασία του έργου του

«Η κοινωνία να αμφισβητήσει τον εαυτό της»

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ
Η ελληνική ιδιαιτερότητα - Τόμος Γ' Θουκυδίδης, η ισχύς και το δίκαιο, Σεμινάρια 1984-1985
Εκδόσεις Κριτική, 2011, σελ. 472, τιμή 24 ευρώ

ΤΟΥ **ΓΙΑΝΝΗ Ν. ΜΠΑΣΚΟΖΟΥ**

Οταν ο Κορνήλιος Καστοριάδης εξέδιδε το περιοδικό του «Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα», πουλώντας λιγότερα από 1.000 τεύχη, δεν φανταζόταν πόσο επίκαιρο θα γινόταν το δίλημμα αυτό στα αφτιά των εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων που διαδηλώνουν σε Ελλάδα και Ευρώπη.

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του μελετώντας την αρχαία Ελλάδα. Δεν ήταν όμως αρχαιολάτρης ούτε ελληνοκεντρικός. Ο πυρήνας της σκέψης του έλληνα φιλοσόφου - που βρίσκεται στο επίκεντρο της δουλειάς του από την περίοδο του βασικού έργου του, *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας* - είναι, με αφετηρία την αρχαία Ελλάδα, να απαντήσει στο ερώτημα αν μια κοινωνία μπορεί να αμφισβητήσει τον ίδιο της τον εαυτό. Με την έκδοση στα ελληνικά του τρίτου τόμου της *Ελληνικής ιδιαιτερότητας* διαθέτουμε ολοκληρωμένο το πεδίο σκέψης του όσον αφορά αυτό που στα ελληνικά ονομάστηκε «ελληνική ιδιαιτερότητα». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εποχή μας προκαλούν οι μελέτες του για τη δημοκρατία ως μια δυναμική διαδικασία, μια επαναστατική πνευματική στάση που εμπλεκόμενοι τον λαό και ενισχύει τη δύναμή του.

Η Ζωή Καστοριάδη, σύζυγός του και μεταφράστριά του έργου του, μας μίλησε για τον μεγάλο έλληνα φιλόσοφο.

— **Μόλις κυκλοφόρησαν τα σεμινάρια που έδωσε ο Καστοριάδης για τον Θουκυδίδη στη Σχολή Ανωτέρων Σπουδών της Κοινωνικής Επιστήμης. Ποια ήταν η σημασία της ιστορίας του Θουκυδίδη στη σκέψη του;**

«Θα ήθελα να διευκρινίσω ότι απαντώ στις ερωτήσεις σας ως μεταφράστρια της έκδοσης, αναγνώστρια του έργου και μάρτυς πολλών συζητήσεων του Καστοριάδη για διάφορα θέματα. Υπάρχει κατά πρώτο λόγο η σημασία της ιστορίας εν γένει για τον Καστοριάδη, ο οποίος εισήγαγε και τον όρο κοινωνικο-ιστορικό διότι θεωρούσε ότι η κοινωνία και η ιστορία είναι αδιαχώριστες. Κάθε κοινωνία φτιάχνει την ιστορία της, υπόκειται σε ιστορική εξέλιξη, ακόμη κι αν αυτή είναι πολύ αργή και ελάχιστα εμφανής. Με τον Θουκυδίδη

έχουμε τη γέννηση της πραγματικής ιστορίας και της ιστοριογραφίας, γεγονός που επιτρέπει στον Καστοριάδη να θέσει το ερώτημα γιατί η ιστορία γεννιέται στην Ελλάδα και όχι αλλού. Ακόμη ένα στοιχείο της ελληνικής ιδιαιτερότητας είναι η γέννηση της ιστορίας ως αναζήτηση της αλήθειας, της αντικειμενικής καταγραφής των γεγονότων έπειτα από διασταύρωση και επαλήθευση. Αναλύοντας το κείμενο του Θουκυδίδη ο Καστοριάδης φέρνει στην επιφάνεια τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών στην αρχαία Αθήνα, καθώς και τις αδυναμίες τους, που την οδήγησαν στην ήττα. Επισημαίνει, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι διαβάζοντας τους λόγους που οι διάφοροι εταρόσωποι των πόνων εκφώνουν κατά τις διαπραγματεύσεις είναι αδύνατον να διαβλέψει κανείς με ποιους τάσσεται ο Θουκυδίδης, δείχνοντας μια αμεροληψία περίπου αντίστοιχη στην εποχή μας. Ταυτόχρονα μέσα από τους λόγους αλλοίως αποκάλυπται το κυρίως θέμα των σεμιναρίων, δηλαδή η σχέση νόμου και βίας. Αναφέρεται επανηλεκτόμενα στο κείμενο ότι ο νόμος μόνο μεταξύ ίσων μπορεί να ισχύσει, άλλως ο ισχυρότερος επιβάλλει τον δικό του νόμο στον ασθενέστερο ακόμη και με τη βία - θέση που πολύ απέχει από τη σημερινή υποκρισία. Θέλω επιπλέον να τονίσω ότι όλοι όσοι, όπως εγώ, έχουν υποστεί τη στείρα ελληνολατρία της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών και έχουν υποφέ-

ρει στο Γυμνάσιο με τον περίφημο *Επτάλο* του Θουκυδίδη θα μπορούσαν να συμφιλιωθούν με αυτόν και να φωτιστούν από την πράγματι λαμπρή ανάλυση του κειμένου. Οι νεότεροι, αν δεν πρόλαβαν να το μισήσουν, θα απολαύσουν απροκατάληπτοι το βάθος και την αμορφιά του».

— **Ποια ήταν γενικότερα η σημασία της αρχαίας ελληνικής σκέψης στο έργο του;**

«Κατά τον Καστοριάδη, μελετώντας την αρχαία Ελλάδα και ιδιαίτερα την αθηναϊκή δημοκρατία βρίσκουμε σπέρματα που μπορούν να γονιμοποιήσουν τη δική μας πολιτική σκέψη και πρακτική. Τα σπέρματα αυτά δεν τα αναζητά τόσο στον φιλοσοφικό λόγο όσο στα κείμενα που μας επιτρέπουν να δούμε τους θεσμούς που δημιουργούνται στους κόλπους της αθηναϊκής δημοκρατίας. Μεταξύ αυτών, κατά κύριο λόγο, η ιστορία του Θουκυδίδη, αλλά και η τραγική ή η λυρική ποίηση. Στα σεμινάρια του δεύτερου τόμου π.χ. μας δείχνει πώς λειτουργούσε η τραγωδία ως θεσμός αυτοπεριορισμού. Ισχύει για απαραίτητο θεσμό σε ένα πολίτευμα που κινδυνεύει από την ίδια του την ύβριση. Ο Καστοριάδης επισημαίνει το γεγονός της ταυτόχρονης γέννησης της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας, αποτέλεσμα της αυτονομίας της κοινωνίας από μια άνωθεν αναμφισβήτητη αλήθεια που διέπει τόσο τη σκέψη όσο και την καθημερινή ζωή. Αυτό είναι επίσης ένα απαραίτητο στοιχείο για κάθε αυτόνομη πολιτική δράση».

— **Τι πιστεύετε ότι θα έλεγε για τη σημερινή κρίση;**

«Θα αποφεύγω αυτή την παγίδα στην οποία πέφτουν πολλοί, άλλοτε άδεια, άλλοτε εκ του πονηρού. Δεν θα αποδώσω δηλαδή σκέψεις, απόψεις ή θεωρίες σε κάποιον που δεν υπάρχει πλέον, και που δεν έχει επομένως τη δυνατότητα να υπερασπιστεί τις θέσεις του. Αυτό όμως που μπορούμε να κάνουμε είναι να αναφέρουμε πράγματα που έχει ήδη πει ή γράψει. Σας υπενθυμίζω ότι το τελευταίο κείμενο που έγραψε είχε τίτλο *Η "ορθολογικότητα" του καπιταλισμού*. Έγραφε εκεί ότι "η παγκόσμια οικονομία μεταμορφώνεται σε πλανητικό καζινο". Έλεγε επίσης χαρακτηριστικά ότι η γενική κατάσταση μοιάζει με μια χιονοστιβάδα που κατακυλιέται με τη δική της δυναμική και την οποία κανείς δεν μπορεί πλέον να ελέγξει. Πιστεύω εξάλλου ότι καθόμαστε πάνω σε μια πυρριδοδοθήκη γύρω από, την οποία διάφοροι τρελοί παίζουν με σπέρτα. Νομίζω πως όλα αυτά αποδίδουν αρκετά πιστά όσα συμβαίνουν σήμερα. Απέφευγε όμως να διατυπώσει προβλέψεις γιατί θεωρούσε ότι η ιστορία είναι δημιουργία και ως εκ τούτου μπορεί σε οποιαδήποτε στιγμή να εμφανιστεί κάτι νέο να αλλάξει ριζικά το τοπίο».

Μηνύματα κλεισμένα σε μπουκάλια

Για ποιον λόγο γνωρίζει σήμερα τέτοια αίγλη το έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη; Η Ζωή Καστοριάδη επιχειρεί να δώσει μια απάντηση: «Μόνο υποθέσεις μπορώ να εκφράσω επ' αυτού, που βασίζονται σε ορισμένα χαρακτηριστικά της σκέψης και της γραφής του Καστοριάδη. Οι δυσκολίες που παρουσιάζει η προσέγγιση κάθε φιλοσοφικού έργου, κυρίως για τους μη ειδικούς, αντισταθμίζονται στο έργο του από τη σαφήνεια της έκφρασης, την

πρωτότυπη σύνθεση χώρων όπως η φιλοσοφία, η οικονομία, η πολιτική, η ψυχολογία, οι βιτικές επιστήμες και κυρίως από τη διάθεση του συγγραφέα να γίνει κατανοητός. Ο ίδιος πάντως θεωρούσε ότι τα γραπτά του λειτουργούσαν σαν τα μηνύματα που πετάει κανείς στη θάλασσα κλεισμένα σε μπουκάλια, ελπίζοντας ότι ίσως φθάσουν σε κάποια φιλόξενη όχθη. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι κατά κάποιο τρόπο ευοδώθηκαν οι ελπίδες του».